

лише на підставі та відповідно до пропозиції Вищої ради юстиції»).

6. Видалити з Конституції України положення щодо технічного фіксування судового процесу. Вважається, що ці положення доцільно закріплювати лише у процесуальному законодавстві.

7. Передбачити в Конституції України участь органів судової влади у формуванні Державного бюджету України [9].

Аналізуючи вищевказане, зазначимо:

1. Першочерговим завданням залишається обрання моделі судоустрою. На нашу думку, ключову роль у якості роботи судової системи та забезпеченні нею верховенства права відіграє не кількість ланок, а злагодженість їх роботи, тому доцільним є залишення існуючої чотириланкової судової системи, яка є історично обумовленою в нашій державі та звичною для населення.

2. Запропоновані зміни матимуть позитивний вплив на забезпечення незалежності суддів та сприятимуть усуненню можливості будь-якого політичного тиску на них, що і є однією з цілей судової реформи.

3. Необхідний деякий час для стабілізації судової системи після внесення запропонованих змін.

Висновки. Україна – незалежна держава, що має свої особливості, які склалися в результаті історичної та територіальної специфіки. Отже, будь-які зміни не мають бути сліпим наслідуванням досвіду інших країн. Довіра населення нашої держави до судів та суддів, як представників Феміди, зменшувалась упродовж довгих років. Внаслідок чого неможливе миттєве її поновлення лише завдяки прийняттю нових законів, внесенню кардинальних змін до Конституції та зміни судової системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стрижак А. Конституційна реформа в Україні: предпосылки, цель и способы реализации // Віче 23/2014 – С. 22–31.
2. Положення про Конституційну комісію: Указ Президента України № 119/2015 від 3 березня 2015р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/19018.html>.
3. Матеріали до обговорення затверджених Конституційною комісією змін до Конституції України в частині правосуддя. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://constitution.gov.ua/news/item/id/959>.
4. Судова реформа в Україні: європейський вектор // Вісник Верховного Суду України № 4 (176). – 2015. – 47 с.
5. Романюк Я. Основний канон // Судовий вісник: газета. – 2015 р. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/608864FFA1EEDDF3C2257E59004FB37C](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/608864FFA1EEDDF3C2257E59004FB37C).
6. Писарев О. Спір про банку варення // Закон і бізнес, випуск № 26 (1220), 26.06–01.07.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/117138-ukrainski_ta_mizhnarodni_eksperti_roziyshlisya_v_Dumkah.
7. Ківалов С. Необхідно підвищувати авторитет судової влади // Інформаційно-аналітичні матеріали до фахової дискусії на тему «Судова реформа 2010 р.: чи наближає вона правосуддя в Україні до європейських норм і стандартів?», 4 квітня 2013 р. – С. 99–101. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/Sudova_reforma_2013.pdf.
8. Власов А. Юридическое образование в Канаде ЮРФАК. – 2000. – № 9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1139408>.
9. Пропозиції Верховного Суду України Тимчасовій спеціальній комісії Верховної Ради України з питань підготовки законопроекту про внесення змін до Конституції України: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 11.04.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-14>.

УДК 347.965.9

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АДВОКАТА-ПРЕДСТАВНИКА В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

FEATURES OF THE LEGAL STATUS OF LAWYERS-REPRESENTATIVE IN THE CIVIL PROCEEDINGS

Заборовський В.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У статті досліджується правовий статус адвоката в цивільному судочинстві під час реалізації ним основної процесуальної функції, яка покладається на адвоката в цивільному процесі, – функції представництва. Робиться висновок, що адвокат у цивільному судочинстві займає самостійне процесуальне становище, яке характеризується ознаками відносної самостійності. Указується на те, що адвокат-представник у цивільному процесі володіє власним процесуальним інтересом, який, хоча й не є матеріально-правовим і відрізняється від інтересу сторін і третіх осіб (заявників та заінтересованих осіб), усе ж таки повинен розглядатися як юридичний інтерес, що спрямований на отримання позитивного результату справи для особи, котру він представляє.

Ключові слова: адвокат, адвокатська діяльність, представництво, відносна процесуальна самостійність, процесуальний інтерес.

В статье исследуется правовой статус адвоката в гражданском судопроизводстве при реализации им основной процессуальной функции, которая возлагается на адвоката в гражданском процессе, – функции представительства. Делается вывод, что адвокат в гражданском судопроизводстве занимает самостоятельное процессуальное положение, которое характеризуется признаками относительной самостоятельности. Указывается на то, что адвокат-представитель в гражданском процессе обладает собственным процессуальным интересом, который, хотя и не является материально-правовым и отличается от интереса сторон и третьих лиц (заявителей и заинтересованных лиц), все же должен рассматриваться как юридический интерес, направленный на получение положительного исхода дела для лица, которое он представляет.

Ключевые слова: адвокат, адвокатская деятельность, представительство, относительная процессуальная самостоятельность, процессуальный интерес.

In this article the author explores the legal status of counsel in civil proceedings in the implementation of their basic procedural functions ktoroyya assigned to counsel in civil proceedings – the function of representation. It is concluded that the lawyer in civil proceedings holds independent procedural situation, which is characterized by signs of relative independence. The article points out that the lawyer-representative in civil proceedings, has its own procedural interest that although it is not substantive and is different from the interests of the parties and third parties (applicants and interested parties), must still be regarded as a legal interest, which aims to obtain a positive outcome for the person he represents.

Key words: attorney, advocacy, representation, under the procedural autonomy, procedure interest.

Актуальність теми. Українським законодавством про адвокатуру передбачено, що однією з основних функцій діяльності адвоката є надання ним юридичної допомоги як представництва інтересів клієнта в цивільному судочинстві, тобто у сфері цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових та інших правовідносин. Актуальність цієї теми виявляється в тому, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства саме такий вид правової допомоги є найбільш затребуваним, а це вказує на те, що важливого значення набуває дослідження проблем правового статусу адвоката-представника в цивільному судочинстві.

Проблема визначення правового статусу адвоката-представника в цивільному судочинстві була предметом досліджень низки науковців. Серед учених, які досліджували окремі аспекти цієї проблеми, доцільно виокремити праці В.М. Буробіна, О.Д. Бойкова, Т.В. Варфоломєєвої, В.М. Івакіна, І.О. Насонової, С. Ф. Сафулько, О.Д. Святоцького, О.В. Синеокого, Є.Г. Тарло, Л.В. Тацій, Д.П. Фіолевського, М.Й. Штефана та інших.

Метою статті є аналіз правової природи такої основної процесуальної функції адвоката в цивільному судочинстві, як функція представництва. Основними завданнями є такі: проаналізувати правове становище адвоката під час виконання ним функції представництва в цивільному судочинстві; на основі аналізу встановити місце й роль адвоката-представника в цивільному процесі й визначити рівень його заінтересованості в результатах розгляду справи.

Виклад основного матеріалу. Аналіз норм цивільного процесуального законодавства надає можливість дійти висновку, що адвокат у цивільному судочинстві може мати процесуальний статус представника та особи, яка надає правову допомогу.

Основною процесуальною функцією, яка покладається на адвоката в цивільному процесі, є функція представництва. Суб'єктний склад осіб, щодо яких адвокат має право здійснювати представництво, передбачений ч. 1 ст. 38 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України, де зазначається, що сторона, третя особа, особа, яка відповідно до закону

захищає права, свободи чи інтереси інших осіб, а також заявники й інші заінтересовані особи в справах окремого провадження (крім справ про усиновлення) можуть брати участь у цивільній справі особисто або через представника.

Метою участі адвоката як представника в цивільному провадженні є надання вищевказаним особам правової допомоги шляхом забезпечення реалізації їхніх прав і обов'язків щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. У цьому випадку ми поділяємо позицію Л.В. Тацій про те, що «представництво адвоката в цивільному і господарському судочинстві є виконанням представницької і правозахисної функції» [1, с. 7]. Із подібних позицій виходить і М.Й. Штефан, який відмічає те, що представник у цивільному судочинстві покликаний виконувати дві функції – здійснювати як процесуальне представництво, так і правозаступництво (захищати права й інтереси осіб, які беруть участь у справі) [2, с. 156]. Ми погоджуємося з таким твердженням науковців, оскільки адвокат, який виконує функцію представництва в цивільному судочинстві, покликаний не тільки забезпечувати реалізацію прав своїх клієнтів, а й захищати їхні порушені, невизнані або оспорювані права, свободи чи інтереси. На нашу думку, функції представництва й захисту в процесуальній діяльності адвоката як представника в цивільному провадженні є взаємопов'язаними.

Досліджуючи правовий статус адвоката в цивільному судочинстві, варто звернути увагу на те, що він, відповідно до положень ЦПК України, є не єдиною особою, на яку може бути покладена функція представництва. Так, відповідно до ч. 1 ст. 40 указанного Кодексу, представником у суді фактично може бути будь-яка особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення такого представництва. Але в цьому випадку ми погоджуємося з твердження Д.В. Дрейзіної, що «адвокат у цивільному процесі є особливим представником, функція представництва якого є його професійним

обов'язком». Особливість правового статусу адвоката в цивільному процесі полягає в тому, що він, крім прав та обов'язків, які закріплюються за ним цивільним процесуальним законодавством, володіє також комплексом професійних прав, обов'язків і гарантій, які передбачені, зокрема, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [3] і Правилами адвокатської етики [4]. Так, як зазначає Н.М. Гончарова [5, с. 15], важливою відмінністю адвоката від інших представників у цивільних справах є комплекс обов'язків, покладених на нього законодавством і корпоративними актами адвокатури, а також законодавчо закріплена відповідальність адвоката перед довірительцем. Отже, наявність такої професійної складової в процесуальному статусі адвоката в цивільному судочинстві, на нашу думку, є тією основною рисою, що відрізняє його від інших осіб, які можуть бути представниками в суді.

Щодо процесуальних повноважень адвоката як представника особи в суді, то, відповідно до ч. 1 ст. 44 ЦПК України, він може вчиняти від імені особи, яку він представляє, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа. Крім цього, як зазначають С.С. Бичкова та Г.В. Чурпіта [6, с. 118], оскільки адвокат належить до класифікаційної групи осіб, які беруть участь у справі, він наділяється загальними процесуальними правами й обов'язками, регламентованими в ст. 27 ЦПК України. Указівка українського законодавця на те, що процесуальний представник може вчиняти від імені особи, яку він представляє, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа, свідчить про похідний характер повноважень представника в цивільному судочинстві. Виходячи з цього, доволі дискусійним у юридичній літературі залишається питання про самостійність правового становища й місце адвоката-представника в цивільному провадженні.

Щодо самостійності правового становища представника в цивільному судочинстві, то в літературі наявна точка зору, за якою представник (у тому числі й у разі виконання представницької функції адвокатом) не може розглядатися як самостійний учасник такого судочинства. Прихильником такої позиції, зокрема, є А.В. Кожевніков, який указує на те, що адвокат-представник «не є самостійним учасником процесу, він – представник, його права похідні від прав особи, яку він представляє» [7, с. 10]. Він звертає увагу на те, що про процесуальну самостійність адвоката-представника мова може йти лише в разі обов'язкового представництва. Прихильником подібної точки зору є й А.О. Кірілових, який зазначає, що в цивільному процесі «адвокат не може виступати в якості самостійної процесуальної фігури – він пов'язаний повноваженнями, які повинні слідувати з його представницької функції» [8, с. 59]. Проти самостійного характеру участі адвоката в цивільному процесі виступає й В.М. Івакін, указуючи, по-перше, на похідний характер повноважень представника, а по-друге, на вчинення таким представником усіх дій щодо захисту прав довірителя від імені останнього [9, с. 366].

Іншої позиції дотримуються науковці, які, з одного боку, указують на певну залежність адвоката-представника від свого довірителя, а з іншого – на самостійність його процесуального статусу. Так, Н.М. Гончарова зазначає: «Специфіка індивідуального правового становища адвоката в цивільній справі полягає в тому, що, з одного боку, адвокат залежить від довірителя як його процесуальний представник, який бере участь у цивільному судочинстві від імені та в інтересах довірителя на основі наданих довірительцем повноважень, а, з іншого боку, адвокат зберігає повну незалежність як радник сторони, третьої особи з правових питань, діючи відповідно до вимог закону, за своїм внутрішнім переконанням, керуючись нормами і принципами адвокатської етики» [5, с. 14–15]. Із таких самих позицій виходить і Є.О. Леонтєва, наголошуючи на тому, що в процесі діяльності адвоката в цивільному процесі він «залежить від довірителя як його процесуальний представник, але зберігає повну незалежність як радник сторони, третьої особи з правових питань» [10, с. 17].

На нашу думку, у цьому випадку правильніше виходити з похідного характеру виникнення повноважень в адвоката-представника в цивільному процесі, ніж із залежності (процесуальної) адвоката від особи, яку він представляє. Так, як ми вже відмічали, відповідно до ч. 1 ст. 44 ЦПК України, представник може вчиняти від імені особи, яку він представляє, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти ця особа. Але при цьому не варто забувати й про комплекс професійних прав і обов'язків адвоката, які закріплюються за ним, зокрема, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». На таку специфіку правового статусу представника звертає увагу й Р.А. Сидоров, який, характеризуючи судового представника як самостійного учасника цивільного процесу, відмічає те, що «його процесуальне становище є складним: представник одночасно виступає і як особа, яка реалізує дані йому повноваження, і як носій самостійних процесуальних прав та обов'язків» [11, с. 8].

Досліджуючи правовий статус адвоката як представника особи в аспекті його процесуальної самостійності, потрібно звернути увагу й на твердження О.Е. Макушкіної, яка, виходячи з позиції самостійності судового представника як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин, акцентує на тому, що він «виступає не за особу, яку він представляє, а поряд із нею і володіє в процесі власними процесуальними правами та обов'язками» [12, с. 15]. Подібної точки зору дотримується й Г.Н. Осокіна, котра, указуючи на відмінність судового представництва від представництва в цивільному права, зазначає, що для нього характерним є не заміщення одного суб'єкта права іншим, а приєднання до дієздатності особи, яку представляють дієздатні представники. Вона звертає увагу на те, що, «незважаючи на участь у справі представника, представлений за наявності в нього процесуальної дієздатності зберігає за собою право на вчинення процесуальних дій» [13, с. 292]. Така позиція дотримана й національним законодав-

цем, який у ч. 2 ст. 38 ЦПК України закріплює норму, за якою особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника. Заслуговує на увагу й позиція Є.Г. Тарло, який указує на те, що судовий представник, «здійснюючи захист прав і законних інтересів особи, яку він представляє, наділяється законом самостійними правами, на нього покладаються певні обов'язки. Причому надання цих прав у низці випадків не залежить від волі особи, яку він представляє. Усе це вказує на те, що судовий представник є самостійним суб'єктом цивільного процесуального права» [14, с. 160]. На підставі вказаного вищезазначені науковці роблять висновок про самостійне процесуальне становище представника в цивільному судочинстві.

Дійшовши висновку про самостійне процесуальне становище представника в цивільному процесі, ми розділяємо позицію тих науковців, які вказують на те, що така самостійність має не абсолютний, а відносний характер. Із таких позицій виходить, зокрема, Є.Г. Тарло, котрий зазначає, що «можна говорити тільки про відносну, а не про абсолютну самостійність представника. Варто пам'ятати, що процесуальні права представника набуваються не інакше, як на підставі повноважень особи, яку він представляє» [14, с. 162]. Заслуговує на увагу твердження вченого про те, що процесуальні представники знаходяться в указаній залежності від осіб, яких вони представляють, але щодо суду та інших осіб, які беруть участь у справі, вони є самостійними суб'єктами права.

У цьому випадку доцільно звернути увагу на те, що в юридичній літературі науковці відносно самостійним процесуальним становищем характеризують діяльність не лише адвоката-представника, а й адвоката-захисника. Так, Г.І. Алейніков доходить висновку про те, що, представляючи інтереси підозрюваного, обвинуваченого, захисник користується під час їх відстоювання відносною самостійністю. Такий висновок він робить на підставі того, що «захисник, представляючи інтереси обвинуваченого, є самостійним суб'єктом доказування, хоча його незалежність не може бути спрямована на шкоду підзахисному, його діяльність не повинна спричинити негативних для обвинуваченого процесуальних наслідків» [15, с. 9]. Доходить висновку про досить умовну й обмежену рамками функції захисту процесуальну самостійність захисника й А.Г. Волкова, яка відмічає: «... адвокат-захисник поєднує в собі повноваження самостійного учасника процесу (вибір засобів, методики й тактики захисту) з повноваженнями представника обвинуваченого, думкою якого він пов'язаний під час здійснення найбільш відповідальних процесуальних дій і вибору кінцевої позиції у справі» [16, с. 17–18]. Фактично з таких самих позицій виходить і В.Ю. Резнік, який звертає увагу на те, що «говорячи про захисника – самостійного учасника кримінально-процесуальної діяльності, маємо на увазі відносний зв'язок між захисником і підзахисним» [17, с. 5–6]. Під таким зв'язком він розуміє зв'язок, за яким захисник, діючи в інтересах клієнта, самостійно вибирає способи захисту, само-

стійно будує тактику захисту, погодивши із підзахисним загальну позицію в кримінальній справі. Розділяє вказану позицію науковців про відносний характер процесуальної самостійності адвоката-захисника й І.Є. Мілова [18, с. 8].

У науковій літературі вказується не тільки на існування відносної процесуальної самостійності адвоката, а й наводяться можливі негативні наслідки закріплення такої абсолютної самостійності. Зокрема, І.В. Насонова відмічає те, що «теорія повної процесуальної самостійності адвоката суперечить самій ідеї захисту, оскільки вона призводить до відриву захисту від її бази, до створення конфлікту між захисником і підзахисним, що не може бути виправдане ні з погляду функції захисту, ні з етичного погляду» [19, с. 12]. Слушною в цьому випадку є й думка науковців, які повну позиційну самостійність розглядають як таку, що «була б небезпечна не тільки для правосуддя, а й для самого інституту адвокатури, оскільки підриває довіру обвинуваченого до адвоката, насторожує обвинуваченого, ставить його в становище необхідної оборони від власного захисника, зводить нанівець процесуальні гарантії права на захист» [20, с. 51].

Ураховуючи вказане, ми підтримуємо позицію науковців про відносно самостійний характер процесуального статусу не тільки адвоката-захисника, а й адвоката-представника. Так, дійсно, адвокат під час надання правової допомоги (як у формі захисту, так і формі представництва) повинен свою процесуальну позицію будувати відповідно до волі клієнта. Такої точки зору притримується й український законодавець, який у п. 3 ч. 2 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплює положення, за яким адвокату забороняється займати у справі позицію всупереч волі клієнта, крім випадків, якщо адвокат упевнений у самообмові клієнта. Потрібно враховувати й положення ч. 1 ст. 8 (домінантність інтересів клієнта) Правил адвокатської етики, за яким у межах дотримання принципу законності адвокат зобов'язаний у своїй професійній діяльності виходити з переваги інтересів клієнтів перед власними інтересами, інтересами колег, партнерів, співробітників, законних представників клієнтів або їхніх опікунів, піклувальників та інших осіб, а також перед будь-якими іншими міркуваннями.

Але вищевказане правове положення щодо відносної процесуальної самостійності адвоката «не перетворює його в покірну слугу» [21, с. 33] свого клієнта. У цьому випадку необхідно виходити й із положення законодавства, за яким адвокату забороняється укладати договір про надання правової допомоги, він зобов'язаний відмовитися від виконання договору, якщо результат, досягнення якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких він наполягає, є протиправними, суперечать моральним засадам суспільства, присязі адвоката України, правилам адвокатської етики (п. 2 ч. 1 ст. 28 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Крім цього, у ст. 7 Правил адвокатської етики, розкриваючи принцип дотримання законності, законодавець

указує на те, адвокат не може давати клієнту поради, свідомо спрямовані на полегшення скоєння правопорушень, або іншим чином умисно сприяти їх скоєнню його клієнтом або іншими особами; не має права у своїй професійній діяльності вдатися до засобів і методів, які суперечать чинному законодавству або цим Правилам. Усе це надає можливість дійти висновку про те, що закон і моральність у професії адвоката є вищими, ніж воля його клієнта.

Виходячи з цього, заслуговує на увагу й позиція В.М. Буробіна та В.В. Мельника, які вказують на те, що «вираз «клієнт завжди правий» для адвоката повинен мати характер імперативу й не піддаватися сумніву. З іншого боку, засоби й методи захисту адвоката повинні бути основані на законі. Побаження клієнта понад усе, але не замість усього. Критерієм їх допустимості слугує наступне твердження – адвокат під час відстоювання інтересів свого клієнта не має права вчиняти злочини – фальсифікувати й представляти підроблені документи, впливати на свідків чи потерпілих щодо давання ними неправдивих показань, давати консультації, як приховати сліди злочину, тощо. Усі інші засоби й способи захисту інтересів клієнта хороші. Звичайно ж, адвокату не варто бути покірливим слугою клієнта. Він самостійний у виборі правової позиції та засобів її досягнення» [22, с. 14].

Отже, усе це підтверджує позицію про відносний характер процесуальної самостійності адвоката, оскільки, з одного боку, він наділений правом самостійно обирати способи та засоби надання правової допомоги своєму клієнту, а з іншого – такі способи та засоби повинні бути основані на законі. Крім цього, адвокат повинен урахувати й дію принципу домінантності інтересів клієнта, але водночас не забувати й про те, що закон і моральність у його професійній діяльності є вищими, ніж воля його клієнта.

Пов'язаним із питанням про визначення самостійності процесуального статусу адвоката-представника в цивільному провадженні є й питання про його місце в такому провадженні. Як зазначають С.С. Бичкова та Г.В. Чурпіта, адвокат у статусі представника належить до класифікаційної групи осіб, які беруть участь у справі. Із таких позицій виходить і український законодавець, який у ч. ч. 1 і 2 ст. 26 ЦПК України представників сторін і третіх осіб у позовному провадженні й заявників та інших заінтересованих осіб у справах наказного й окремого провадження зараховує до складу осіб, які беруть участь у справі.

Але в юридичній літературі та законодавчій практиці інших країн (зокрема в Російській Федерації) наявний й інший підхід, відповідно до якого представники в цивільному провадженні не належать до осіб, котрі беруть участь у справі. Основною рисою, що вирізняє категорію осіб, котрі беруть участь у справі, від інших, на думку науковців, є наявність юридичної заінтересованості в результаті розгляду справи. Так, не зараховує адвоката як судового представника до осіб, котрі беруть участь у справі, В.М. Івакін, який указує на те, що, «беручи участь у проце-

сі, судовий представник, зокрема адвокат, реалізує не власний інтерес в отриманні по справі рішення суду певного змісту, а інтерес свого довірителя. Про це, зокрема, свідчить учинення ним процесуальних дій від імені особи, яку він представляє, а не від власного імені» [9, с. 360]. Він додатково обґрунтовує свою позицію вказівкою на те, що адвокати, беручи участь у цивільному процесі як «представники, виконують приватноправову функцію, надаючи допомогу особам, які беруть участь у справі, у задоволенні їхніх приватних інтересів у сфері цивільного обігу. У зв'язку з цим інтерес адвоката, котрий бере участь у процесі як представник, має обмежений характер; адвокат пов'язаний волею особи, яку представляє, і не має права, зокрема, здійснювати процесуальні дії, що можуть безпосередньо зачіпати суб'єктивні матеріальні права останнього без наявності в нього спеціального на те повноваження» [9, с. 372]. На підставі вказаного В.М. Івакін доходить висновку, за яким адвокати, як й інші судові представники, за винятком законних представників, не повинні включатися до категорії осіб, які беруть участь у справі.

Не зараховує представників до складу осіб, які беруть участь у справі, й М.С. Шакарян, яка вказує на те, що «представники не мають самостійних процесуальних прав, вони діють від імені та в інтересах осіб, яких вони представляють» [23, с. 74]. Із таких самих позицій виходить С.М. Федулова, зазначаючи, що «судовий представник не може здійснювати деякі процесуальні дії, якщо на це не уповноважила його особи, яку він представляє» [24, с. 26]. Підтримує позицію вказаних авторів і Є.Б. Рой, яка дотримується точки зору про відсутність як самостійних права, так і юридичної зацікавленості судових представників у результаті розгляду справи. Свою позицію вона обґрунтовує вказівкою на відсутність у судових представників «суб'єктивної матеріальної зацікавленості: вона характерна тільки для сторін і третіх осіб у позовному провадженні, заявників і зацікавлених осіб – в інших видах провадження. Для представника результат цивільної справи, у якій він бере участь, не створює, не змінює й не припиняє матеріально-правових відносин. Разом із тим для його професійного престижу не маловажно, яким результатом закінчиться розгляд справи. Але чи означає це наявність у представника самостійної юридичної зацікавленості? Видається, що ні. Інтерес представника не можна прирівнювати до юридичного інтересу осіб, котрі беруть участь у справі, оскільки він знаходиться поза процесом і не становить предмет захисту у справі» [25, с. 3].

Загалом погоджуючись із позицією науковців про відсутність у процесуальних представників матеріально-правової заінтересованості, ми піддаємо сумніву їхні твердження про відсутність у таких представників і процесуальної заінтересованості. Ми розділяємо думку М.А. Вікут, яка вказує на те, що інтереси представників у цивільному судочинстві мають не матеріально-правовий, а процесуальний характер, оскільки вони в межах своїх повноважень «прагнуть добитися в процесі певного позитивного

правового результату на користь особи, яку представляють. Наприклад, представник відповідача прагне добитися винесення судом рішення про відмову в позові. Така позиція означає, що представник зацікавлений у результаті справи» [26, с. 107]. Заслугує на увагу і її позиція про те, що й процесуальний інтерес до результату справи, як і матеріально-правовий, є юридичним, оскільки оснований на законі.

Подібної точки зору дотримується Є.М. Кімінчіжі, який обґрунтовує свою позицію тим, що судові представники мають процесуальний інтерес у справі, своїми діями впливають на розвиток процесу, мають процесуальні права та обов'язки, за невиконання своїх процесуальних обов'язків вони можуть бути притягнуті до процесуальної відповідальності. Він звертає увагу на те, що судові представники «самостійно вирішують питання про витребування й подання судових доказів, про заявлення найрізноманітніших клопотань, про правове обґрунтування висунутих від імені позивача або відповідача вимог» [27, с. 57].

У юридичній літературі наявна точка зору, за якою необхідність зарахування представників до категорії осіб, котрі беруть участь у справі, полягає в тому, що, «будучи процесуальним дублером сторони або третьої особи, судовий представник з погляду формальної логіки не може бути зарахований до іншої, ніж сама особа, яку представляє (сторона або третя особа), групи учасників процесу» [13, с. 243]. На необхідність включення судових представників до складу осіб, які беруть участь у справі, звертав увагу ще проф. О.Ф. Козлов, указуючи, що «за характером своєї участі вони ніяк не можуть перебувати в одному ряду зі свідками, перекладачами, експертами. Представники беруть участь в обговоренні правової сутності спору про право й висловлюють свої судження про його вирішення» [28, с. 105].

Зазначене дає нам змогу дійти висновку про те, що представник у цивільному процесі володіє власним процесуальним інтересом, який, хоча й не є матеріально-правовим і відрізняється від інтересу сторін і третіх осіб (заявників та заінтересованих осіб), усе ж таки повинен розглядатися як юридичний інтерес. Сутність такого процесуального інтересу, наприклад, адвоката як представника в цивільному провадженні полягає в наданні ним особі, яку він представляє, правової допомоги щодо належної реалізації її прав та обов'язків. Такий інтерес представника спрямований на отримання позитивного результату справи для особи, яку він представляє (наприклад, для представника позивача – задоволення позовних вимог, для представника відповідача – відмова у задоволенні таких вимог). Наявність процесуального інтересу представника в цивільному провадженні вказує на необхідність зарахування його до категорії осіб, які беруть участь у справі, то ж позитивною є практика українського законодавця, який саме виходить із таких позицій.

Наявність власного процесуального інтересу щодо результатів розгляду справи в поєднанні з

комплексом самостійних процесуальних прав, якими наділяється адвокат як представник особи в цивільному провадженні, та з урахуванням того, що представник не заміщує особу, яку представляє, а діє поряд із нею, надає можливість сформулювати висновок про те, що адвокат як процесуальний представник є самостійним учасником такого провадження. Але така самостійність адвоката має не абсолютний, а відносний характер. Додатковим підтвердженням самостійного характеру участі адвоката як представника може бути й той факт, що в цивільному судочинстві він відстоює не тільки приватні інтереси особи, яку він представляє, а, ураховуючи дуалістичну природу адвокатури, у цьому випадку потрібно пам'ятати й те, що основні риси, які дають нам змогу розглядати адвоката-представника як особу, що належить до категорії осіб, котрі беруть участь у справі, і як самостійного учасника цивільного процесу, стосувалися саме процесуального представництва, яке розглядається нами як міжгалузевий правовий інститут, що характеризується наявністю низки спільних загальних рис і відсутністю суттєвих розбіжностей. Крім цього, додатковим аргументом щодо самостійності процесуального становища представника й зарахування його саме до категорії осіб, які беруть участь у справі, є загальні риси правового статусу адвоката (професійна складова в процесуальному статусі адвоката). На підставі вказаного можна зробити припущення, що адвокат-представник у своїй представницькій діяльності має й публічний інтерес (відстоювання інтересів держави та суспільства загалом).

У видах судочинства повинен розглядатися як самостійний учасник процесу та зарахований до складу осіб, які беруть участь у справі. Тож слушним у цьому випадку є твердження Є.Г. Тарло, який, досліджуючи проблеми професійного представництва в судочинстві Росії, обґрунтовує положення про те, що «судовий представник в цивільному, арбітражному й інших видах судочинства повинен бути зарахований до осіб, які беруть участь у справі, оскільки наділений власними процесуальними правами, має юридичний інтерес у процесі та висловлює власну волю» [14, с. 411–412].

Висновки. Основною процесуальною функцією, яка покладається на адвоката в цивільному процесі, є функція представництва, метою якої є не тільки забезпечення реалізації прав його клієнтів, а й захист їхніх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Особливість правового статусу адвоката в цивільному процесі полягає в тому, що він, крім прав та обов'язків, які закріплюються за ним цивільним процесуальним законодавством, володіє також комплексом професійних прав, обов'язків і гарантій, що передбачені, зокрема, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і Правилами адвокатської етики. Наявність такої професійної складової в процесуальному статусі адвоката в цивільному судочинстві, на нашу думку, є тією основною рисою, що відрізняє його від інших осіб, які можуть бути представниками в суді.

Адвокат у цивільному судочинстві займає самостійне процесуальне становище, яке характеризується ознаками відносної самостійності, оскільки, з одного боку, він наділений правом самостійно обирати способи та засоби надання правової допомоги своєму клієнтові, а з іншого – такі способи та засоби повинні бути основані на законі. Крім цього, адвокат повинен урахувати й дію принципу домінантності інтересів клієнта, але водночас не забувати й про те, що

закон і моральність у його професійній діяльності є вищими, ніж воля його клієнта. Крім цього, адвокат-представник у цивільному процесі володіє власним процесуальним інтересом, який, хоча й не є матеріально-правовим і відрізняється від інтересу сторін і третіх осіб (заявників та заінтересованих осіб), усе ж таки повинен розглядатися як юридичний інтерес, що спрямований на отримання позитивного результату справи для особи, яку він представляє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тацій Л.В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Л.В. Тацій. – Х., 2008. – 20 с.
2. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України : [підручник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.] / М.Й. Штефан. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2005. – 624 с.
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17.
4. Правила адвокатської етики, затверджені Установчим з'їздом адвокатів України від 17 листопада 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki/>.
5. Гончарова Н.Н. Формирование и реализация адвокатом правовой позиции по гражданскому делу : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Судебная деятельность; прокурорская деятельность; правозащитная и правоохранительная деятельность» / Н.Н. Гончарова. – М., 2008. – 28 с.
6. Бичкова С.С. Окремі аспекти участі адвоката у цивільному процесі України / С.С. Бичкова, Г.В. Чурпіта // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – № 9. – С. 116–122. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/bmju_2014_9_31.pdf.
7. Кожевников А.В. Адвокат – представитель потерпевшего, гражданского истца, гражданского ответчика в советском уголовном процессе : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и уголовный процесс» / А.В. Кожевников. – Свердловск, 1974. – 25 с.
8. Кирилловых А.А. Адвокатская деятельность: юридическая помощь через правовую услугу / А.А. Кирилловых // Юрист. – 2008. – № 8. – С. 58–62.
9. Ивакин В.Н. Участие адвоката по гражданским делам в суде общей юрисдикции и арбитражном суде: вопросы теории / В.Н. Ивакин // Lex Russica. Научные труды МГЮА. – 2006. – № 2. – С. 340–373.
10. Леонтьева Е.А. Использование специальных знаний адвокатом – представителем по гражданским делам : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Судебная деятельность; прокурорская деятельность; правозащитная и правоохранительная деятельность» / Е.А. Леонтьева. – М., 2010. – 27 с.
11. Сидоров Р.А. Представительство в гражданском процессе : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Р.А. Сидоров. – Тверь, 2003. – 28 с.
12. Макушкина Е.Э. Право адвоката на сбор доказательств : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Е.Э. Макушкина. – Томск, 2007. – 27 с.
13. Осокина Г.Л. Курс гражданского судопроизводства России. Общая часть : [учебное пособие] / Г.Л. Осокина. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 2002. – 616 с.
14. Тарло Е.Г. Проблемы профессионального представительства в судопроизводстве России : дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Е.Г. Тарло. – М., 2004. – 460 с.
15. Алейников Г.И. Теоретические и практические вопросы деятельности защитника по собиранию доказательств в стадии досудебного следствия по законодательству Украины и России : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Г.И. Алейников. – М., 2004. – 35 с.
16. Волкова А.Г. Защитник в предварительном расследовании по делам о преступлениях, отнесенных к компетенции таможенных органов : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / А.Г. Волкова. – М., 2002. – 30 с.
17. Резник В.Ю. Теоретические основы и практика деятельности адвоката на предварительном следствии : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; теория оперативно-розыскной деятельности» / В.Ю. Резник. – Краснодар, 1998. – 18 с.
18. Милова И.Е. Участие адвоката-защитника в собирании доказательств на предварительном следствии : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; теория оперативно-розыскной деятельности» / И.Е. Милова. – Самара, 1998. – 17 с.
19. Насонова И.А. Участие адвоката-защитника на стадии предварительного расследования : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; теория оперативно-розыскной деятельности» / И.А. Насонова. – Волгоград, 1998. – 18 с.
20. Бойков А.Д. Адвокатура России : [учебное пособие] / А.Д. Бойков, Н.И. Капинус, Е.Г. Тарло. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ИКФ Омега-Л, 2002. – 432 с.
21. Насонова И.А. Некоторые проблемы правового положения защитника в уголовном процессе / И.А. Насонова // Вестник Воронежского института МВД России. – 2007. – № 3. – С. 32–35.
22. Адвокатская деятельность : [учебно-практическое пособие] / под общ. ред. В.Н. Буробина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ИКФ «ЭКОС», 2003. – 624 с.
23. Гражданское процессуальное право : [учебник] / [С.А. Алехина, В.В. Блажеев и др.] ; под ред. М.С. Шакарян. – М. : ТК Велби, Проспект, 2004. – 584 с.
24. Федулова С.Н. Правовой статус представителя в гражданском процессе / С.Н. Федулова // Адвокатская практика. – 2013. – № 1. – С. 26–29.
25. Рой Е.Б. Дискуссионные вопросы процессуального положения судебного представителя / Е.Б. Рой // Арбитражный и гражданский процесс. – 2004. – № 3. – С. 2–5.

26. Гражданский процесс России : [учебник] / под ред. М.А. Вкут. – М. : Юристъ, 2004. – 459 с
27. Киминчижи Е.Н. Осуществление права на защиту в гражданском процессе профессиональными представителями / Е.Н. Киминчижи // Юрист. – 2007. – № 6. – С. 54–58.
28. Козлов А.Ф. Субъекты советского гражданского процессуального права по основам гражданского судопроизводства и новым ГПК союзных республик / А.Ф. Козлов // Советское государство и право. –1965. – № 6. – С. 100–106.

УДК 343.163

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦЬКОЇ ФУНКЦІЇ ПРОКУРОРА ІЗ ЗАХИСТУ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

IMPLEMENTATION OF PROSECUTOR'S REPRESENTATIVE FUNCTION TO PROTECT LEGAL INTERESTS OF STATE

Казак О.А.,

*провідний науковий співробітник відділу
досліджень проблем діяльності прокуратури щодо представництва
інтересів громадянина та держави в суді
Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України,
радник юстиції*

У статті висвітлено організацію роботи прокурора при здійсненні конституційної функції – представництва законних інтересів держави в суді. Визначено, що Закон України «Про прокуратуру» містить вичерпний перелік умов, за наявності яких прокурор вправі здійснювати представництво законних інтересів держави. Проаналізовано сучасні проблеми, що виникають у діяльності прокурорів під час захисту інтересів держави в суді, а також запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: підстави, представницька функція, судовий збір, інтереси держави.

В статье отражена организация работы прокурора при осуществлении конституционной функции – представительство законных интересов государства в суде. Определено, что Закон Украины «О прокуратуре» содержит исчерпывающий перечень условий, при наличии которых прокурор вправе осуществлять представительство законных интересов государства. Проанализированы современные проблемы, возникающие в деятельности прокуроров при защите интересов государства в суде, а также предложены пути их решения.

Ключевые слова: основания, представительская функция, судебный сбор, интересы государства.

The article highlights organization of prosecutor's work in performing constitutional function – representation of legal interests of state in court. It is determined that Law of Ukraine on Prosecution contains exhaustive list of conditions under which prosecutor shall have a right to represent legal interests of state. Analyzed current problems that arise in work of prosecutors in protecting state's interests in court, as well as proposed ways of their solution.

Key words: grounds, representative function, court fee, interests of state.

Актуальність теми. Прокуратура України на сучасному етапі розвитку нашої держави є чи не єдиним органом, який намагається, не дивлячись на стрімкий темп реформування, захищати інтереси держави за допомогою наданих Конституцією України та Законом України «Про прокуратуру» функцій.

Тільки за 9 місяців поточного року судами задоволено 9 354 позови, пред'явлених прокурорами з метою захисту інтересів держави, на загальну суму 8,49 мільярда гривень. Крім того, у провадженні судів станом на 1 жовтня 2015 року перебувало 4 006 справ за прокурорськими позовами вказаної категорії на загальну суму 12,08 мільярда гривень [1].

У ході забезпечення реального захисту законних інтересів держави шляхом представництва прокурор стикається з новими законодавчими труднощами. На здійснення цієї конституційної функції суттєво впли-

ває звуження прокурорських повноважень новим Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII «Про прокуратуру» (далі – Закон). У зв'язку із повною ліквідацією функції прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями прокурорам стало важче виявляти факти порушення чи загрози порушення державних інтересів, а також отримувати докази, необхідні для належного обґрунтування їх судового захисту.

Мега статті полягає у дослідженні реалізації представницької функції прокурора із захисту законних інтересів держави.

Така функція прокурора, як представництво інтересів держави в суді, досліджувалась цілим рядом учених, зокрема М.М. Говорухою, В.В. Долежаном, Т.О. Дунасом, О.С. Іщуком, П.М. Каркачем, В.П. Коржем, М.В. Косютою, І.Є. Марочкіним,